Vai trò của dư luận xã hội đối với hoạt động thực thi pháp luật

ThS TRẦN THUÝ VÂN
Trường Đại học Tân trào, Tuyên Quang; Email: Vantran7785@gmail.com

Tóm tắt: *Thực thi pháp luật là hoạt động có mục đích của các cá nhân, cơ quan nhà nước, tổ chức xã hội… làm cho những quy định của pháp luật đi vào cuộc sống, trở thành những hành vi thực tế hợp pháp của các chủ thể. Vai trò của dư luận xã hội (DLXH) đối với việc thực hiện pháp luật là rất lớn, nó được thể hiện trong việc tiến hành các hoạt động thực hiện chức năng thực thi pháp luật của các cơ quan nhà nước cũng như điều chỉnh hành vi pháp lý của công dân.*
Từ khóa: *DLXH; thực thi pháp luật; vai trò; hoạt động.*

1. Vai trò của DLXH trong việc giáo dục ý thức pháp luật của công dân

"Ý thức pháp luật là quan điểm, thái độ của người dân đối với pháp luật xung quanh các tiêu chí về sự công bằng, tính hợp lý và đúng đắn của pháp luật"[1]. Ý thức pháp luật là yếu tố tiên quyết đối với hành vi thực hiện pháp luật của công dân. Hơn thế, ý thức tự giác của công dân có ý nghĩa quan trọng để đảm bảo pháp luật được thực hiện hiệu quả.

DLXH được hiểu là *"sự biểu hiện của trạng thái ý thức xã hội của một cộng đồng người nào đó, là sự phán xét đánh giá của đại đa số người dân trong cộng đồng đối với các sự kiện, hiện tượng, quá trình xã hội có liên quan đến nhu cầu lợi ích của họ trong một thời điểm nhất định"*[2]. Theo đó, DLXH có vai trò trong việc hình thành ý thức của mỗi cá nhân, điều chỉnh nó cho phù hợp với nhận thức và ý chí chung của cộng đồng. Là một thành viên trong xã hội, mỗi cá nhân ở những mức độ khác nhau đều chịu ảnh hưởng bởi ý kiến và sự đánh giá của DLXH và có khuynh hướng điều chỉnh nhận thức, thái độ của mình phù hợp với nhận thức và thái độ chung của cộng đồng. Sự ảnh hưởng này cũng diễn ra đối với việc giáo dục ý thức pháp luật của mỗi công dân.

Vai trò giáo dục ý thức pháp luật cho công dân của DLXH thể hiện cụ thể như sau: một mặt, DLXH thể hiện thái độ của cả cộng đồng nhằm phê phán, lên án những hành vi vi phạm pháp luật, vi phạm đạo đức và chuẩn mực; ủng hộ, khuyến khích, cổ vũ những hành vi tôn trọng pháp luật, mang lại lợi ích chung cho cộng đồng xã hội. Trên cơ sở này, mỗi cá nhân sẽ tiếp nhận thái độ của cộng đồng và hình thành ý thức cũng như nhận thức của cá nhân theo hướng phù hợp với chuẩn mực và giá trị chung của xã hội. Mặt khác, DLXH có ảnh hưởng lâu dài đến quá trình hình thành nhân cách và ý thức của mỗi cá nhân. Trải qua một thời gian nhất định, các cá nhân sẽ ý thức được những điều nên làm và không nên làm và tự điều chỉnh hành vi phù hợp với giá trị chuẩn mực chung của xã hội. Đây chính là quá trình xã hội hóa cá nhân và DLXH đóng vai trò quan trọng trong quá trình này.

Theo đó, mặc dù đã có pháp luật song DLXH luôn hiện diện như một "luật bất thành văn" nhằm điều chỉnh nhận thức thái độ của người dân trong quá trình thực thi pháp luật. Trong một số trường hợp, có thể các cá nhân công dân không sợ sự trừng phạt của pháp luật khi thực hiện các hành vi vi phạm pháp luật nhưng hầu hết lại sợ sự phê phán, lên án của DLXH. Dưới áp lực của dư luận xã hội, mỗi người phải luôn xem xét, suy nghĩ trước khi thực hiện một hành vi pháp luật nào đó. Nhờ vậy, ý thức tôn trọng, tuân thủ pháp luật của người dân được nâng lên và góp phần điều chỉnh hành vi pháp luật của họ. Thông qua DLXH, mỗi cá nhân công dân sẽ ý thức được đâu là hành vi vi phạm pháp luật cần lên án và đâu là những hành vi hợp pháp cần được khuyến khích, ủng hộ. Ví dụ, những vụ án như xâm phạm an ninh quốc gia, xâm phạm tình dục học đường hay giết người, cướp của … bị DLXH lên án mạnh mẽ và đòi hỏi các hình phạt nghiêm khắc. Đây là những minh chứng quan trọng giúp cho mỗi cá nhân công dân ý thức và điều chỉnh hành vi của bản thân sao cho phù hợp với chuẩn mực đạo đức xã hội cũng như không trái với các quy định của pháp luật.

Ngoài ra, trên nền tảng văn hóa Việt Nam vốn trọng

cộng đồng (tức trọng tiếng nói và sự đánh giá của cộng đồng) xuất phát từ đặc trưng văn hóa làng xã, càng khiến cho dư luận xã hội trở nên có sức ảnh hưởng to lớn đến nhận thức, thái độ, hành vi của mỗi cá nhân. Theo đó, nếu một cá nhân có hành vi vi phạm đến đạo đức, thuần phong mỹ tục và đặc biệt có hành vi vi phạm pháp luật bị xử phạt thì sẽ chịu sự xa lánh, chối bỏ của họ tộc, láng giềng.

Rõ ràng, sự phán xét, đánh giá của tập thể cộng đồng có ảnh hưởng rất lớn đến việc hình thành cách xử sự hợp pháp của mọi người dân. Không có ai có thể sống ngoài dư luận, bởi vậy cũng không ai có thể thực hiện những hành vi bất hợp pháp mà không bị xã hội phán xét. Do vậy, DLXH đóng vai trò rất quan trọng đối với việc giáo dục ý thức pháp lý của mỗi công dân và trong môi trường văn hóa vốn trọng cộng đồng như ở Việt Nam thì vai trò này của DLXH sẽ ngày càng lớn.

2. Vai trò của DLXH trong việc giám sát hoạt động thực hiện pháp luật của công dân và Nhà nước

Nhờ sự giám sát của DLXH, các chủ thể buộc phải kiềm chế không tiến hành các hoạt động mà pháp luật cấm, nếu không sẽ ngay lập tức bị lên án, trở thành trung tâm cho xã hội bàn luận. Nhờ đó, pháp luật được tuân thủ tốt hơn, đảm bảo quyền và nghĩa vụ của mọi công dân: *"Cùng với các cơ quan nhà nước, sự giám sát của dư luận xã hội buộc các công dân phải tích cực thực hiện nghĩa vụ pháp lý của mình với nhà nước"*[3]. Xuất phát từ cách thức tổ chức đời sống xã hội ở Việt Nam cũng góp phần khiến cho vai trò của DLXH càng lớn. Với các mối quan hệ gia đình, dòng họ, xóm làng, đồng hương vô cùng khăng khít khiến mỗi hành vi của cá nhân luôn được đặt dưới sự giám sát của cộng đồng và mỗi cá nhân luôn có xu hướng phục tùng ý chí của tập thể: "*Tập quán xã hội mang tính phổ biến, ràng buộc chung đối với nhiều người và chi phối tới lối sống cũng như các hoạt động xã hội của từng cá nhân*"[4]. Sự ủng hộ hay phản đối của DLXH có vai trò điều chỉnh rất lớn đối với hành vi thực thi pháp luật của công dân.

Bên cạnh đó, DLXH còn đóng vai trò trong việc giám sát hoạt động thực thi pháp luật của chủ thể nhà nước. Đây cũng là đòi hỏi khách quan của thực tiễn đời sống pháp luật. Theo đó, DLXH sẽ không chấp nhận sự kém hiểu biết pháp luật hay hành vi cố tình làm trái pháp luật của cơ quan chức năng. Dưới áp lực và đòi hỏi của DLXH buộc các cán bộ nhà nước phải luôn ý thức đối với việc thực hiện đúng các quy định của pháp luật nhằm làm gương cho công dân, đồng thời thể hiện tính chính danh của người đại diện của quyền lực công. DLXH giúp định hướng cho cán bộ công chức - đặc biệt là cấp cơ sở vì họ là những người gần dân nhất, những điều nên làm và không nên làm theo đúng quy định của pháp luật và chuẩn mực đạo đức, truyền thống văn hóa của địa phương, vùng miền. Trong trường hợp này, DLXH là chiếc phanh nhằm đề phòng và ngăn chặn các nguy cơ vi phạm pháp luật của các cán bộ nhà nước, trong đó nổi bật là hành vi tham nhũng, quan liêu và hạch sách người dân.

Thực tế, nhân dân trực tiếp tham gia đấu tranh chống tiêu cực thông qua việc khiếu nại, tố cáo và thông qua các diễn đàn nhân dân, nhất là bằng các phương tiện thông tin đại chúng và đặc biệt là tạo DLXH nhằm lên án tố cáo mạnh mẽ các hành vi tham nhũng. Dưới áp lực của DLXH, những vụ tham nhũng của cán bộ đã được phát hiện, đảm bảo sự công bằng, nghiêm minh của pháp luật, hạn chế tình trạng cậy chức, cậy quyền, tham nhũng gây tổn hại đến nguồn lực của Nhà nước và nhân dân.

Như vậy, DLXH là một sức mạnh tinh thần trong xã hội, sự ruồng bỏ của xã hội trong nhiều trường hợp là sự trừng phạt lớn nhất đối với mỗi cá nhân. Mặt khác, DLXH cũng tạo điều kiện cho mọi người được thể hiện ý kiến, quan điểm của mình một cách công khai với các vấn đề ngoài xã hội, qua đó tạo nên cơ chế giám sát hữu hiệu đối với hành vi thực thi pháp luật của Nhà nước. Hiện nay, khi vai trò của quần chúng nhân dân được mở rộng và coi trọng, vai trò của DLXH ngày càng được nâng lên cũng đồng thời chứng tỏ sự phát triển về chất lượng của một nền dân chủ.

3. Những gợi mở nhằm phát huy vai trò của DLXH đối với hoạt động thực thi pháp luật ở Việt Nam hiện nay

Với tư cách là công cụ điều chỉnh quan hệ xã hội, DLXH hỗ trợ trong việc điều chỉnh hành vi của con người, duy trì trật tự trong toàn xã hội cũng như trong cộng đồng. Dưới sự ảnh hưởng của cách mạng công nghiệp 4.0 cùng sự phát triển của dân trí ngày càng cao khiến cho sự ảnh hưởng của DLXH đến quá trình chính sách, đặc biệt là quá trình thực thi pháp luật là rất lớn. Bên cạnh đó, do tính chất đặc thù riêng nên mặc dù là công cụ điều chỉnh quan hệ xã hội, song sự điều chỉnh của dư luận xã hội phần nhiều mang tính nhất thời, không bền vững. Thông thường dư luận nổi lên

rồi sau đó một thời gian nhất định lại "lắng xuống" và tác dụng sẽ giảm dần. Vì vậy, nhằm nâng cao vai trò của DLXH đối với thực hiện pháp luật ở Việt Nam ở nước ta hiện nay cần chú ý một số giải pháp sau:

Cần có một cơ chế hợp lý để nắm bắt kịp thời những thông tin mà DLXH phản ánh về những hành vi tiêu cực, vi phạm pháp luật trong xã hội như: Tổ chức các cuộc họp định kỳ để nhân dân phát biểu; Công tác điều tra cũng phải được công khai; Nhà nước phải có biện pháp cổ vũ, động viên cá nhân, tổ chức tích cực phát hiện các trường hợp vi phạm pháp luật. Ngược lại, có biện pháp răn đe, cảnh báo các cá nhân tổ chức phải thực hiện đúng theo quy định của pháp luật, ngăn chặn kịp thời những ý kiến không đúng, tránh gây sự hoang mang lo sợ hoặc đánh giá không đúng vấn đề, dẫn đến thực hiện hành vi vi phạm pháp luật.

Nắm bắt kịp thời các sự kiện, hiện tượng mang tính thời sự liên quan đến tổ chức, đơn vị mình, các sự kiện, hiện tượng liên quan đến lợi ích của giai cấp, quốc gia dân tộc cũng như nắm bắt và làm chủ được DLXH về sự kiện, hiện tượng đó để làm cơ sở cho việc định hướng DLXH.

Các cơ quan nhà nước khi ban hành bất cứ một quy định pháp luật cụ thể nào nên tiến hành thăm dò DLXH, nắm bắt được phản ứng của xã hội ủng hộ hay phản đối, có những băn khoăn gì để có những giải pháp phù hợp và thể hiện tính dân chủ trong nhân dân. Đặc biệt, Nhà nước cần nghiên cứu để hiểu sâu sắc về tập quán truyền thống của dân tộc nói chung và địa phương nói riêng, cụ thể là:

Luôn lắng nghe DLXH vì đó là lòng dân, nhân dân quan tâm đến Đảng, đến Nhà nước, đến những công việc chung như thế nào, tiếp thu trí tuệ và sự sáng tạo của nhân dân cho sự nghiệp chung của đất nước. Cần nghiên cứu và sử dụng dư luận giúp cho việc xây dựng pháp luật, những người hoạch định chính sách khắc phục được những quyết định chủ quan hay những biểu hiện quan liêu, xa rời quần chúng, xa rời thực tiễn của cán bộ, công chức nhà nước.

Xây dựng các cơ chế, chính sách pháp lý phù hợp, thuận lợi để thăm dò DLXH, xây dựng và hoàn thiện hệ thống pháp luật bằng cách công khai, dân chủ - kể cả dân chủ trực tiếp và gián tiếp, ví dụ như việc tổ chức trưng cầu ý dân…

Tiếp tục công khai hóa không chỉ những việc làm tốt mà cả những việc làm sai lầm, những hành vi vi phạm pháp luật của cán bộ công nhân viên chức cho dù họ giữ bất kỳ chức vụ, quyền hạn ra sao và các biện pháp xử lý các hành vi vi phạm pháp luật của họ. Việc làm này tránh những dư luận không tốt cho rằng những người có chức vụ nếu có vi phạm thường được bao che hoặc xử lý nhẹ hơn quy định pháp luật và góp phần xây dựng dư luận tốt đẹp hơn.

Đánh giá khách quan hệ quả và sự tác động của báo chí, các phương tiện truyền thông đại chúng đối với các nhóm công chúng và dự báo được những phát sinh từ hệ quả tác động của báo chí. Những tình huống có thể phát sinh bao gồm cả những phản ánh tích cực hay phản ánh tiêu cực, đồng thuận hay không đồng thuận, ủng hộ hay phản đối về một nôi dung thông tin nào đó được cung cấp đến công chúng.

Đẩy mạnh công tác nghiên cứu, nắm bắt DLXH, trong đó việc nghiên cứu cần phải làm rõ tính quy luật và những nhân tố ảnh hưởng đến quá trình phát sinh các luồng ý kiến khác nhau cũng như cơ sở khoa học để đánh giá, phán xét một luồng ý kiến nào đó, nâng cao vai trò chức năng dự báo, chức năng phản biện xã hội trong các nghiên cứu DLXH. Định hướng DLXH cũng là việc minh bạch hoá các nguồn thông tin, hạn chế nhận thức sai lệch và loại bỏ tin đồn thất thiệt trong xã hội. Nâng cao khả năng dự báo, tham mưu trong quá trình nghiên cứu nắm bắt DLXH.

Nói tóm lại, DLXH đóng vai trò vô cùng quan trọng trong việc thực thi pháp luật, góp phần giáo dục ý thức pháp luật cho người dân, đồng thời giám sát và điều chỉnh hành vi pháp lý của các cá nhân công dân và Nhà nước. Đặc biệt, trong bối cảnh đời sống công nghệ thông tin như hiện nay, vai trò của DLXH càng tăng cao. Tuy nhiên, do những tính chất riêng của DLXH, đặc biệt là tính tạm thời khiến cho vai trò của DLXH chưa được phát huy đúng mức, vì vậy cần có những giải pháp cụ thể, kịp thời nhằm thúc đẩy vai trò của DLXH đối với việc thực thi pháp luật ở Việt Nam hiện nay./.

(1) Lương Khắc Hiếu (1999), *Dư luận xã hội trong sự nghiệp Đổi mới*, Nxb. CTQG, Hà Nội, tr.33.

(2) Hoàng Thị Kim Quế (2005), *Giáo trình Lý luận chung về nhà nước và pháp luật,* Nxb. Đại học quốc gia, Hà Nội, tr. 288.

(3) Nguyễn Minh Đoan (2004), "*Cần đẩy mạnh nghiên cứu dư luận phục vụ các hoạt động pháp luật",* Tạp chí Luật học, tr 31-37.

(4) Lê Vương Long (2001), *Pháp luật và tập quán trong điều chỉnh các quan hệ xã hội*, Tạp chí Luật học, tr.27-32.